

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Кафедра педагогіки і психології

Пояснювальна записка
до дипломної роботи спеціаліста

на тему: Роль морального виховання у формуванні життєвих
цінностей дітей молодшому шкільному віку

Виконала: студентка V-го курсу,
напряму підготовки
(спеціальності)
0101 Педагогічна освіта
7.01010201 Початкова освіта
Галевич Є. А.

Керівник: Габода Є. Б.
Рецензент:

Берегово – 2016 р.

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Pedagógia és Pszichológia Tanszék

Hálevics Éva

Az erkölcsi nevelés szerepe a gyermekek értékrendjének kialakításában az
iskolában

Diplomadolgozat

Témavezető:
Gabóda Éva

Beregszász – 2016

Міністерство освіти та науки України
Закарпатський угорський інститут імені Ф. Ракоці II
Кафедра педагогіки та психології

Роль морального виховання у формуванні
життєвих цінностей дітей молодшому шкільному
віку

Дипломна робота

Виконавець:
студентка V-го курсу
(спеціальність “Початкова освіта”)
Галевич Єва Андріївна

Науковий керівник:
викладач
Габода. Є. Б.

Берегово-2016

Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Pedagógia és Pszichológia Tanszék

Az erkölcsi nevelés szerepe a gyermekek értékrendjének
kialakításában az iskolában

Diplomadolgozat

Készítette:
Hálevics Éva
V. évfolyam,
tanítói szak

Témavezető:
Gabóda Éva, vezető tanár

Beregszász-2016

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS.....	6
I. AZ ERKÖLCS SZEREPE AZ EMBER ÉLETÉBEN.....	8
I.1. Az érték és az értékek rendje a közfelfogásban. Szakirodalmi áttekintés.....	8
I.2. Történeti visszatekintés az erkölcs fogalmára.....	9
II. A NEVELÉS ÉS AZ ÉRTÉK FOGALMA.....	13
II.1. A nevelés tartalmi jegyei, folyamata.....	14
II.2. A nevelés célja, feladatrendszere.....	17
II.3. A nevelési célok, mint társadalmi norma.....	18
II.4. Erkölcsi nevelés az iskolában.....	19
III. ERKÖLCSI FEJLŐDÉS KISISKOLÁSKORBAN.....	22
III.1. Az erkölcsi nevelés szükségessége és folyamatossága.....	22
III.2. A nevelési módszerek fajtái.....	24
IV. A KUTATÁS EREDMÉNYÉNEK ISMERTETÉSE.....	26
ÖSSZEFOGLALÁS.....	37
PE3IOME.....	38
IRODALOMJEGYZÉK.....	39
Mellékletek.....	40

Зміст

ВСТУП	6
I. РОЛЬ МОРАЛІ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ.....	8
I.1. Цінність і ціннісний порядок у свідомості суспільства. Перегляд тематичної літератури	8
I.2. Історичний перегляд розвитку моральних цінностей.	9
II. ПОНЯТТЯ ПРО ВИХОВАННЯ ТА ЦІННІСТЬ	13
II.1. Характерні ознаки виховного процесу.	14
II.2. Мета та завдання виховного процесу.	17
II.3. Цілі виховного процесу, як основа суспільних норм.	18
II.4. Моральне виховання в школі.	19
III. МОРАЛЬНИЙ РОЗВИТОК В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ ..	22
III.1. Необхідність та послідовність морального виховання.	22
III.2. Види виховних методів.	24
IV. ВИСНОВКИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ.	27
ÖSSZEFOGLALÁS.....	39
РЕЗЮМЕ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	41
ДОДАТКИ.....	42

Bevezetés

Az erkölcs fogalmának meghatározása, szerepe az egyén és közösségek életében, már az ókortól kezdődően foglalkoztatta a filozófusokat, különböző területekben járatos gondolkodókat. „*Erkölc nélkül nincs ember:*” – mondja Seneca, a római filozófus. Minket azonban, a XXI. század gyakorló pedagógusait, inkább az érdekel, hogy milyen paraméterek mentén tudjuk megragadni az erkölcs fogalmát ahhoz, hogy kiindulópontként szolgálhasson az erkölcsi neveléshez. (Tóth – Bauer2011,40.o.)

Minden pedagógiai folyamatban alapvető cél az érték közvetítés. Elképzelhetetlen bármiféle oktató-nevelő munka nélkül, hogy az oktató-nevelő személy magatartásával akarva-akaratlanul minta legyen abban, hogyan viszonyulhatunk egymáshoz és a világunkhoz (Tóth - Bauer,2011,40.o.) A nevelés nem sorozatgyártás, hanem művészet: mindenki egyedül való, külön megmunkálást igényel. Ám nem úgy, mint a viasz, amelybe tetszőleges formákat nyomunk. De nem is úgy, mint a márvány, amelybe maradandó vonásokat vésünk. De még úgy sem, mint az aranyat: saját fantáziánk gazdagsága szerint cizellálunk... Az embert nem faragni kell, hanem élő, közvetlen és személyes kapcsolatban lehet csak rávenni, hogy nevelje önmagát, formálja személyiségét, miután felfedezte belső értékeit, megismételhetetlen egyedülvalóságát. . (Tóth – Bauer,2011,40.o.)

A pedagógia történetében sosem volt kérdéses annak fontossága, hogy a pedagógus mindenkor legyen pozitív minta a tanítvány számára, mint ahogyan az sem, hogy minden tanítás egyúttal erkölcsi nevelés is.(Tóth - Bauer,2011,40.o.)

A köznevelés alapvető célja a tanulók erkölcsi érzékének fejlesztése, a cselekedeteikért és azok következményeiért viselt felelősségtudatuk elmélyítése, igazságérzetük kibontakoztatása, közösségi beilleszkedésük elősegítése, az önálló gondolkodásra és a majdani önálló, felelős életvitelre történő felkészülésük segítése. Az erkölcsi nevelés legyen életszerű: készítsen fel az elkerülhetetlen értékkonfliktusokra, segítsen választ találni a tanulók erkölcsi és életvezetési problémáira. Az erkölcsi nevelés lehetőséget nyújt az emberi lét és az embert körülvevő világ lényegi kérdéseinek különböző megközelítési módokat felölelő megértésére, megvitatására. Az iskolai közösség élete, tanárainak példamutatása támogatja a tanulók életében olyan nélkülözhetetlen készségek megalapozását és fejlesztését, mint a kötelességtudat, a

munka megbecsülése, a mértéktartás, az együttérzés, a segítőkészség, a tisztelet és a tisztesség, a korrupció elleni fellépés, a türelem, a megértés, az elfogadás. A tanulást elősegítő beállítódások kialakítása – az önfegyelemtől a képzelőtehetségen át intellektuális érdeklődésük felkeltéséig – hatással lesz egész felnőtt életükre, és elősegíti helytállásukat a munka világában is” (Tóth - Bauer,2011,46.o.)

A diplomadolgozatomban vállalt kutatásom célja, hogy felmérjem 10 éves tanulók erkölcsi értékrendjét, amely kifejezi, hogy a társadalomban mit tartanak jónak, követendőnek, vagy rossznak, elutasítónak. Felmerül a kérdés, hogy vannak-e, és ha igen, akkor melyek azok az értékek, melyek életünket irányítják. Ismerik-e a gyerekek azokat az erkölcsi szabályokat, amelyek kötelességekre, tiltásokra és megengedésekre vonatkoznak, be tudják-e ezeket tartani?

Kutatásom módszerül a kérdőíves módszert választottam, mert úgy gondolom, hogy így átfogó képet kaphatok a mai 9-10 éves korosztály értékrendjéről. Mivel manapság az iskolákban kevés a tanulók osztálylétszáma, ezért a felmérést négy különböző iskola 4. osztályos tanulóival végeztük el. Azért választottam a 4. osztályt, mert meglátásom szerint ők már önállóan, instrukciók segítségével kitölthetik a kérdőívet. A kérdőívet önállóan, vezetőtanári javaslatok alapján állítottam össze. A kérdőív segítségével több alapvető érték fontosságára vagy éppen az elhanyagolására kaphatok választ. Megvizsgálom mennyire fontos a gyerekeknek az egészség, mint érték, a család, a közösség, mások iránti tisztelet, a hazaszeretet és nem utolsósorban a vallás. A kérdőív összeállításánál zárt és nyitott kérdéseket alkalmaztam. A kérdőív kitöltésében 46 tanuló vett részt, akik közül 26 lány és 20 fiú.

I. AZ ERKÖLCS SZEREPE AZ EMBER ÉLETÉBEN

Az értékek adottsága tény. Az ember olyan személyek, dolgok és viszonyok világába született, amelyek értéket jelentenek számára. Erre utalnak értékítéletei, amelyekben bizonyos létezőket vagy kapcsolatot jónak nevez. *A relatív* értelemben használt jó valamilyen természetes vagy szabadon választott cél, és mindaz a jó, mely segít e cél elérésében. Ha a jó kifejezést *abszolút* értelemben használjuk, arra utalunk, hogy egy létező vagy esemény elérte képességei teljességét, illetve önmagában véve megfelel rendeltetésének. az értékek hierarchiája sem ismeretlen az ember számára.

Az erkölcsi értékek kiemelkedő és egészen sajátos helyet foglalnak el az értékek rendjében, és valóságuk ugyanúgy nyilvánvaló, mint a nem erkölcsi javaké. Az erkölcsi érték a létezők közül egyedül az emberre jellemző. *Aquinói Szent Tamás* így fogalmazta meg *a lét és érték összefüggését*: „minden létező jó, amennyiben létező, jó. Ugyanis minden létező, amennyiben létező, megvalósultságban van, és valamilyen módon tökéletes: hiszen minden megvalósultság valamiféle tökéletesség.” A lételméleti jót és a létezőt azonosító felfogás rosszat, illetve az értéktelenséget léthiánynak, azaz valamilyen létezőhöz kapcsolódó tökéletlenségnek tartja. (Pukánszky, Német, 1996.o.n.)

1.1. Az érték és az értékek rendje a közfelfogásban. Szakirodalmi áttekintés

Szent Ágoston megfogalmazásában „a rossz nem más, mint a létezőt megillető jóság hiánya.” *Az értékek rendje* megfelel a létrendnek, illetve a létezők hierarchiájának. A tudatosság képességének szempontjából *Aquinói Szent Tamás* a létezők világát a következő fokozatokra osztotta fel: anyagi létező, vegetatív létező, érzékelő-állati létező és emberi létező. A létezők piramisának csúcsán természetesen az ember áll. A klasszikus felfogás háromféle értéket különböztet meg: a hasznos jó, a tisztos jó és a gyönyört keltő jó. Az erkölcsi érték a tisztos jó szférájába tartozik.

Az erkölcsi érték jellemzői:

- érinti az akarat tárgyát (a lopás rossz; mások segítése jó), az akarat tevékenységet és a cselekvő alanyt.

- az erkölcsi érték önmagáért becsülendő, ezért nem valami más cél érdekében, hanem önmagáért kell megvalósítani.
- az erkölcsi érték a legkiválóbb, és szabályozó szerepe van egyéb javakra vonatkozóan.
- az erkölcsi érték mindenkire vonatkozik, és azt mindenkinek tiszteletben kell tartania.
- az erkölcsi érték feltétlenül kötelez, vele szemben nincs helye a fellebbezésnek.

Az emberi értékrend és tevékenység összefüggése: az emberi tevékenység etikailag akkor helyes, ha igazodik a létezők természetével adott objektív értékrendhez, helytelen, ha felforgatja ezt a rendet. (Turay, 2000, o.n.)

1.2. Történeti visszatekintés az erkölcs fogalmára

Őskor

Kutatások bizonyítják a ma élő emberek számára, hogy a nevelés fogalma már az őskorban, az előember idején is jelen volt. Már abban az időben igyekeztek az emberek előrébb lépni akkori világukból és tovább adni azt utódaiknak is. Az őskorban a nevelésnek leginkább hagyományörző szerepe volt. A nevelés a gyermek felnőttekkel való mindennapos tevékenysége által ment végbe. A felnőttek munkáját látva a gyermekek igyekeztek elsajátítani azokat, hogy későbbi felnőtt életükben hasznát vehessék. A szülők igyekeztek, hogy gyermekeikből jó harcosok, vadászok, a lányokból jó édesanyák legyenek. A nevelés folyamata mintegy integrálódott a mindennapi élet egész tevékenységrendszerébe. Az átszármaztatott értékeket, mint a bátorság, ügyesség, segítőkészség, a szülők tisztelete, mind a valós életből, a közösség és társadalom tevékenységeiből merítették. (Pukánszky - Németh, 1996.o.n.)

Ókor

Az ókorban, a görög nevelés célja a társadalom számára, annak igényei szerinti nevelés megvalósítása. A nevelés elméletét és gyakorlatát egyaránt a társadalom határozta meg. A görög nevelés célja még az erkölcsösség elsajátítása. Az egyik kiemelkedő személyiség, *Platón* szerint is a nevelés az idősebb generáció erkölcsének átadása a fiatalabb nemzedék számára. Egy másik kiemelkedő személyiség, *Platón* tanítványa, *Arisztotelész* a boldogságot tekinti a legfőbb jónak, amelyre cselekvésünk

irányul. Szerinte az emberi jellem tanulás, szoktatás és gyakorlás révén alakul ki. „Lehetetlen jónak és erényesnek lenni okosság nélkül”, s ez fordítva is igaz: „Lehetetlen okosnak lenni erkölcsi erény nélkül” – vallotta Arisztotelész. (Pukánszky - Németh, 1996, Turay, 102-104.o.)

A *spártai* nevelés legfőbb célja az állandó harci készenlétre való felkészítés volt. Az állandó harckésztségre való nevelés együtt járt az egyéniség teljes elfojtásával, a gyerekekben rejlő egyéni sajátosságok teljes megszüntetésével. Az ifjak erkölcsi nevelésének középpontjában a hazaszeretet, a fegyelem, az idősebbek tisztelete és az engedelmesség állt, mint követendő érték.

Az *athéni* nevelési eszmény megvalósulását a gimnasztikai és múzsai nevelés magán és állami iskolarendszere szolgálta. (Pukánszky - Németh, 1996, 111-112.o.)

Középkor

A *középkori* – keresztény nevelés legfőbb célja az erkölcsi tökéletesség, melynek középpontjában a vallás áll. A keresztény nevelési eszményeket az egyházatyák dolgozták ki. A nevelési intézmények fenntartója az egyház. A gyerekek nevelésében fontosnak tartották a mesék, történetek nevelő erejét.

A keresztény vallási alapú és irányú nevelés nem „hitre nevelés,”nem hívővé nevelés, nem is hittantanítás, hanem az a nevelési folyamat, amelynek során a hívő szülők és hívő nevelők – Krisztus szeretetét megtapasztalva és annak és annak belső indításától ösztönözve – a rájuk bízottakat el kívánják vezetni a Krisztussal való benső lelki egységre.

A nevelés célja, hogy a gyermek:

- legyen életvidám és életképes;
- tudjon arról, hogy ő Istennek az egyszeri és megismételhetetlen teremtménye, akit Isten szeret és akivel jó tervei vannak;
- tudjon arról, hogy a megbocsátást és a szeretetet nem kell kiérdemelni;
- legyen képes rá, hogy elhordozza saját nehézségeit;
- legyen képes felismerni élete döntő jelentőségű pontjait és tudjon közöttük fontossági sorrendet felállítani;
- tanulja meg mit jelent hitből élni. (Bruno, 2003, 20-22.o.)

Reneszánsz kor

A humanista nevelés a tökéletes ember kialakítását tűzte ki célul, embereszménye: a vallásos szellemű, sokoldalú ember. Az ókori görögökhöz hasonlóan a humanisták is hittek az esztétikai élmény jellemfejlesztő hatásában. A reneszánsz ember jellemző vonása az univerzalitásra, mindenoldalúságra való törekvés. (Életünk az erkölcs, 1987/1988.)

Az átmenet korszaka: XVII. század

A XVII. század az átmenet kora a nevelés történetében. E kor egyik legkiemelkedőbb személyisége Johannes Amos Comenius, világszemléletének középpontjában a keresztény hit áll. Comenius hisz az ember alakíthatóságában, nevelhetőségében. Nevelési koncepciójának alapja a nyilvános iskolai oktatás. Ennek keretén belül igyekezett a nevelési feladatokat is megoldani. Szerinte a tervszerű tanítás mellett kellő figyelmet kell fordítani a gyerekek erkölcsi nevelésére is. (Pukánszky - Németh, 1996.o.n.)

Nevelés a XIX. századtól napjainkig

A XVIII. század utolsó harmadában és a XIX. század elején kibontakozó korai pedagógiai reformmozgalmak képviselői nevelési programjaikat arra a felvilágosodás korában megerősödő gondolatra alapozták, amely szerint minden egyes embernek, így a felnövekvő gyermeknek is joga van az önálló, tudatos, autonóm élethez. A felvilágosodás ezen alapvető, az emberi szabadság, az önálló, szabad életlehetőségek megválasztására irányuló filozófiai törekvése számos politikai, jogi, vallási és pedagógiai konzekvenciát rejtett magában.

A XIX. század utolsó harmadában megszülető modern európai közoktatási rendszerek iskolai gyakorlatának tudományos igényű elméleti megalkotásában jelentős szerepe volt *Johann Friedrich Herbart* munkásságának, akinek pedagógiai koncepciója tanítványai és követői közvetítésével ebben az időben válik Európa számos országának nevelői gondolkodásában és iskolai gyakorlatában egyeduralkodóvá. A Herbart pedagógiája nyomán kibontakozó XIX. századi nevelési eszmény – az erkölcsös, fegyelmezett állampolgár, aki egyéni érdekeit, vágyait, érvényesülését képes alárendelni a nemzeti állam érdekeinek, az állami intézmények és törvények nevelő fegyelmének.

Herbart szerint a nevelés célja az etikus ember kialakítása, akire jellemző, hogy viselkedésében öt alapvető normatív eszme (erkölcsi erény) nyilvánul meg. Ezek akkor bontakoznak ki az egyénben, ha tettei harmóniában vannak:

1. egyéni meggyőződésével,
2. eddigi cselekedeteivel,
3. mások érdekeivel,
4. a törvénnyel,
5. azok következményeivel.

Az ő érdeme, hogy a nevelést és az oktatást különválasztotta és összekapcsolta. A nevelés fontos eszköze az oktatás, az oktatásban fontos a nevelés. ha oktatunk, egyidejűleg nevelünk is, ha nevelünk, egyidejűleg oktatunk is. (Németh, Ehrenhard,1999,52.o.) Ebben a korban tevékenykedett *Finánczy Ernő*, a magyar neveléstudomány kiemelkedő alakja. Szerinte a nevelés az egyik egyén hatása a másik egyénre, ami nem minden esetben tekinthető nevelő hatásnak. Finánczy fontos szerepet tulajdonít a világnézet és a nevelés kapcsolatának. Keresztény elkötelezettségéből adódóan a számára igazán értékes világnézet az, amely állandó, abszolút értékes célt szolgál: ez az idealizmus. Az erkölcsi tökéletesség megközelítésének lehetőségét az alapvető erények összhatásában látta. Ezek: az önuralom-, az igazságosság erénye, és a szeretet. Szerinte a nevelés részeinek és a nevelés céljának szoros egységben kell állnia egymással. Ezek a testi, értelmi, erkölcsi és esztétikai nevelés. A nevelés mindig egész emberre, személyiségre való hatást jelent.(Pukánszky - Németh, 1996.o.n.)

Gáspár László a nevelési folyamatot „pedagógiailag reprodukált gyakorlatként” értelmezte, mely négy fő tevékenységi formát jelentett: a tanítás-tanulást, a termelés és a gazdálkodás egységét, a közügyek intézését és a szabadidős-tevékenységet. .(Pukánszky - Németh, 1996.o.n.)

Bábosik István értelmezésében a nevelés a szükségleteknek és elsősorban ezek származékainak: a jellemnek, az irányultságnak és a beállítódásnak az alakítását jelenti. *Szenczi Árpád* megfogalmazásában a nevelés a gyermek fejlesztése, tökéletesítése, gondozása, segítése.

Nagy József szerint a nevelés fejlesztő célú segítségnyújtás. (Nevelélmélet jegyzet,2013,o.n.)

II. A NEVELÉS ÉS AZ ÉRTÉK FOGALMA

Hétköznapi szinten mindenki tudja mi a nevelés fogalma és tudja kötni valamilyen cselekvéshez. Elméletben azonban mit is jelent, arra már kevesen tudnánk jó megfogalmazást alkotni. Az azonban tény, hogy már ősidők óta az emberek nevelésben részesítették a növekedő generációt.

A nevelés az a tevékenység, amellyel valakik (alapesetben: felnőttek) úgy kívánnak hatni másokra (alapesetben a felnővekvőkre), hogy azok optimálisan fejlődjenek, megerősödjenek abban, amit a nevelőik kívánatosnak tartanak, és maradandóan változzanak meg mindabban, amik a nevelőik szerint nem kívánatos. (Zrinszky, 2002,29.o.)

„A nevelés lényege az érték közvetítés vagy értékteremtés.” (Nevelélmélet jegyzet,2013.o.n.)

„Az érték általában olyan produktum, mely kettős funkciót tölt be. Részben hozzájárul a szűkebb és tágabb emberi közösségek fejlődéséhez, tehát rendelkezik egy határozott közösségfejlesztő funkcióval. Másrészt elősegíti az egyén fejlődését is, azaz individuális fejlesztő funkciót is betölt.” (Nevelélmélet jegyzet)

A fentiek alapján megállapítható, hogy a társadalmi életben nem a nevelés az egyetlen értékteremtő tevékenységforma, hanem jóval több ilyen tevékenységformával találkozunk. Ezek közül egy igen fontos tevékenység az egészségügyi tevékenység, mely speciális egészségügyi értékeket termel. Ezek az értékek mindenekelőtt egy egészségügyi intézményrendszer, egészségügyi eszközrendszer és eljárásrendszer formájában tárgyasulnak. Az egészségügyi tevékenység keretében létrehozott felsorolt produktumok megfelelnek az értékkel kapcsolatos kettős kritériumnak, tehát értéknek tekinthetők. (Nevelélmélet jegyzet,2013.o.n.)

Konstruktív életvezetés az az életvitel, mely szociálisan értékes, az egyén szempontjából eredményes életvitel. A konstruktív életvezetés az egyik legfontosabb érték: más értékek termelésében való részvétel. A destruktív (pusztító) életvezetés káros az egyén, a család és a társadalom számára egyaránt, helyreállítása költséges, ha egyáltalán lehetséges. Így nem lehet elég nagyra értékelni azt a nevelő tevékenységet, amely megelőzi a destruktív életvezetés kialakulását, és amely megalapozza az egyén szilárd konstruktív életvezetését. (Nevelélmélet jegyzet,2013.o.n.)

Az ember életvezetése konstruktív irányba egy konstruktív magatartás- és tevékenységrepertoár fokozatos kiépítésével állítható be. A konstruktív megnyilvánulásokat jutalmazza, elismeri, a destruktív megnyilvánulásokat bünteti. Ennek eredményeképpen az egyén konstruktív magatartás- tevékenység repertoárja megszilárdul, ami nem más, mint a konstruktív életvezetés tárgyiasult megjelenési formája. Ez azzal igazolható, hogy az egyén életvezetése, magatartás- és tevékenységbeli megnyilvánulásai alapján minősíthető. (Neveléstudományok, 2013, o.n.)

A szelektív hatásmechanizmus alakítja ki optimális esetben a konstruktív életvezetést. A konstruktív magatartás- és tevékenységformák megerősítését a nevelő olyan módon éri el, hogy a gyermekek konstruktív megnyilvánulásait tapasztalva, azokra elismeréssel, jóváhagyással, jutalmazással reagál. Ezzel párhuzamosan pedig a destruktív magatartásformákra tiltással, kritikával válaszol, így leépíti ezeket a magatartásformákat. A magatartásformálásnak ez az útja nevezhető az ösztönös nevelés szintjének is. Ehhez nem szükséges sem a szülőnek, sem a pedagógusnak különösebb szakmai felkészülés.

A nevelő az, aki folyamatosan működteti ezt a szelektív hatásrendszert, és ezáltal valósul meg a nevelési részértékek közvetítése. A szelektív hatásrendszer kétféle módon működtethető: ösztönösen és tudatosan. Ahhoz, hogy a nevelő a magatartás- és tevékenységrepertoár formálását szolgáló hatásrendszert célirányosan, hatékonyan működtesse, ismernie kell ennek a repertoárnak a működését.

2.1. A nevelés tartalmi jegyei, folyamata

A nevelés bonyolult, összetett folyamat. Jellemzője, velejárója a változás, a fejlődés. Ebben a folyamatban a gyermek általában passzív szerepet tölt be, mintegy „elszenvedi” a nevelés folyamatát. Ez a fejlődés csak tudatosan megtervezett, megszervezett és irányított tevékenység révén mehet végbe.

A nevelés folyamatában nagyon fontos a „hatás, hatásrendszer” szerepe. Jelenti egyrészt magát a folyamatot, másrészt ennek a folyamatnak az eredményét, harmadrészt jelent képességet a változtatásra.

A fejlesztő hatásnak két formáját különítjük el:

– tervszerű (avagy intézményes) fejlesztő hatás: Meghatározott célja van és ennek eléréséhez tudatos eljárásmodokat alkalmaz;

– spontán (avagy intézményen kívüli) fejlesztő hatás: Ennek sorába tartozik minden környezeti tényező, mellyel az egyén valamilyen módon kapcsolatba kerül. Ez a kapcsolat lehet közvetlen vagy közvetett.

A nevelés lényeges tartalmi, fogalmi jegyei tehát a következők: fejlődés, fejlesztés, hatás, tervezés, irányítás, tevékenység, tevékenykedtetés.

A nevelés az a folyamat, amelyben a pedagógus által irányított gyermeki tevékenységrendszer fejleszti az egyén képességeit, a fejlesztő hatások révén kialakul értékrendszere, személyisége, amelyek lehetővé teszik számára az egyéni és társadalmi feladatok megoldását.

Jellemzői:

- csak emberre jellemző;
- történelmi jellegű;
- nemzeti jellegű, mert minden egyed nevelésében befolyásolóak az adott nép hagyományai, felfogása, értékei.
- tudatos, tervszerű és szervezett;
- fejlesztő hatású;
- bipoláris (kétirányú) folyamat, melynek jellemzője a nevelő és nevelt kölcsönös kapcsolata, hatása.

A nevelésben érték és valóság, pedagógiai értékeszme és valóságos gyermeki fejlesztés, fejlődés szintézise valósul meg konkrét tevékenység által. A folyamat általában az időben egymás után végbemenő történések, változások egységes, összefüggő, egymással kapcsolatban lévő láncolata. (Neveléstudományok jegyzet, 2013.o.n.)

A nevelés folyamata huzamos ideig tartó, célirányos tevékenységek sorozata, amelynek során a nevelő és a nevelt együttműködésének eredményeképpen alakul, formálódik az egyén teljes személyisége, azaz értelme, érzelmvilága, akarata, szükségletei, beállítódásai, érdeklődése, erkölcsisége, magatartása, jelleme, ízlésvilága és fizikai lénye.

A nevelés komplex folyamat: hatnak benne biológiai, fiziológiai és társadalmi törvényszerűségek. A nevelés azon hatások összessége, melynek célja, hogy az egyént életfeladatai megoldására képessé tegye. Ennek megvalósítási közege a társadalom, a

nemzet, amelyben él. A társadalmi életre való felkészítésben elméletileg meg kell különböztetnünk a valóságban egymással összefonódó két folyamatot: a *szocializációt* és a *nevelést*.

Fontos, hogy a pedagógus megismerje a különböző hatótényezőket, és szakmai műveltséggel tervezze és irányítsa a nevelési folyamatot. (Neveléstudományi jegyzet, 2013.o.n.)

A nevelési folyamatot a különböző szerzők különböző oldalról közelítik meg: értelmezése koronként változott.

Arisztotelész: Nagy Sándor nevelője – érvényességre nevelés, az erkölcsi tudattal szemben a szoktatás fontosságát hangsúlyozza. A nevelés az állam feladatai közé tartozik, az embert boldogságra kell nevelni és ennek lényege a cselekvés, gyakorlatiaság.

Johann Friedrich Herbart: a pedagógia csak akkor tekinthető tudománynak, ha a filozófia tételeiből vezeti le a pedagógia törvényeit. *Célja:* erény kialakítása, az erkölcsi jellem kialakítása. A nevelés folyamán keresztül jutunk el ehhez, három szakasza van: kormányzás, oktatás, vezetés.

XX. század egyik legfontosabb pedagógiai jelszava az önkormányzó iskolaközösségek, a gyermekeknek és felnőtteknek közösen kell kialakítaniuk és irányítaniuk.

Makarenkó: a nevelést alapvető társadalmi jelenségként, a gyermeket életviszonya és tevékenysége alapján pedagógiailag tudatosan szervezett és irányított folyamat résztvevőjeként értelmezi.

Bábosik István: *a nevelési folyamat lényege a nevelési követelmények formájában megfogalmazott erkölcsi-társadalmi szükségletek a belsővé válást elősegítik, a személyiség szükségletévé válnak.* (Neveléstudományi jegyzet, 2013.o.n.)

Gáspár László: a nevelési folyamat lényege a társadalmi gyakorlat a pedagógiai reprodukálása. A nevelési folyamat szerkezetileg három szakaszra tagolódik:

- 1) előkészítés
- 2) lebonyolítás
- 3) lezárás.

2.2. A nevelés célja, feladatrendszere

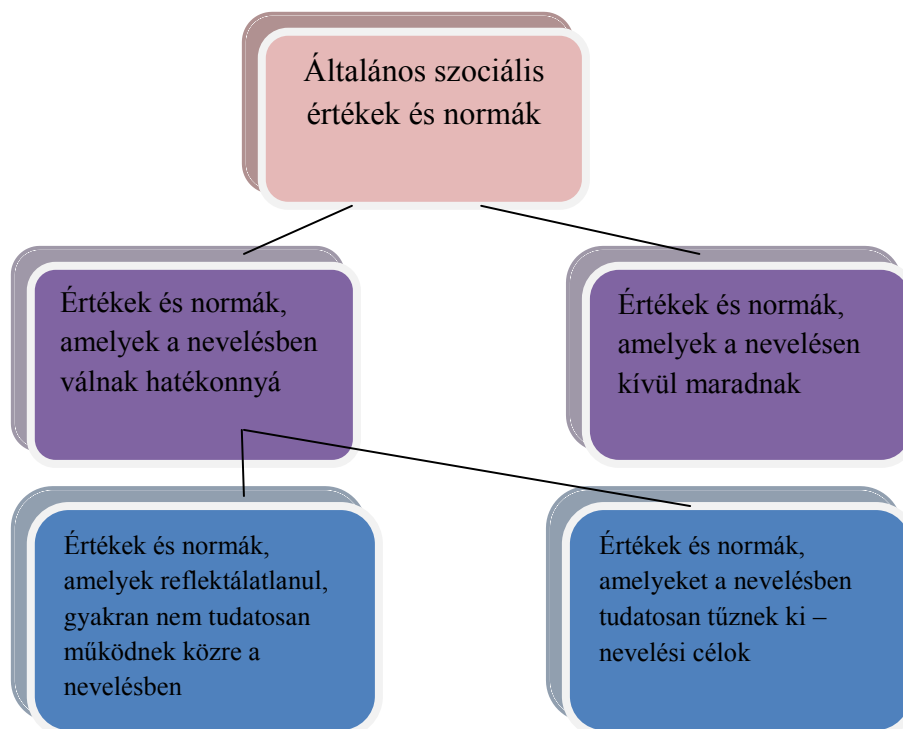
A cél a tevékenység várható eredményeinek előrehozott képzete. Alapvetően befolyásolja az egyén magatartását. A nevelésben a cél központi helyet foglal el, mivel minden nevelői eljárás és tanulói tevékenység valamilyen meghatározott cél érdekében történik. A nevelési cél, tartalma szerint azt jelenti, hogy mit akarunk elérni, milyen értékekkel, képességekkel rendelkező emberré kívánjuk nevelni a tanulókat. A célkitűzés a nevelés perspektívájának megjelölése. Ez lehet szubjektív szükségletre épülő és lehet a társadalom objektív szükségletrendszerére épülő. A nevelési célban mindig megfogalmazódik egy értékrendszer, melyhez ember- és életszemlélet kötődik. Ezeknek mobilizálódó szerepe van az egyén és a társadalom szempontjából egyaránt. Ha ez az eszmény elvontabb, távolabbi célokat fogalmaz meg, kevésbé motiváló.

A nevelés céljának a kitűzése szoros kapcsolatban van az értékkel. A kitűzött nevelési cél tartalma mindig attól függ, hogy mit tartunk értékesnek. A nevelés célja, társadalmi korok, nézetek szerint változik. (Neveléstudományi jegyzet, 2013. o. n.)

Az embereszmény minden korban meghatározta a nevelés célját, formáját. Az eszme, az eszmeiség, cselekvéseket irányító meggyőződés, meghatározott értékek szerinti világnézeti elkötelezettség. Az eszmény mintakép, példakép, valamilyen jelenségnek, magatartásnak, cselekvésnek, szemléletileg megragadott teljessége, tökéletessége. Különböző korok meghatározott nevelési céljaiban különböző embereszmények jelentek meg. A kereszténység eszményképe Jézus. Az ember a maga eszményképét nem egyformán alkotja meg. Mindenki azzal a tulajdonsággal ruházza fel, amelyet ő értékesnek tart. Ez függ az egyéni értékrendszerétől, jellemétől, világnézetétől, a kor társadalmi értékeitől. Az eszményképet az értelem, az értékek mellett a vágy, a képzelet is alkotja. Az eszménynek ösztönző, irányító és viszonyítási szerepe van a nevelésben. (Zrinszky, 2002, 78-79. o.)

2.3. A nevelési célok, mint társadalmi norma

A nevelési célok és társadalmi normák közötti összefüggéseket *Wolfgang Klafki* (1970) lapján a következőképpen mutatható be (1. ábra)

1. ábra: A nevelési célok és társadalmi normák közötti összefüggések.

A nevelési cél elkülöníthető a tanítási és tanulási céloktól. A tanítási és tanulási cél kulturális tartalmakra – művészet, nyelv, számok – vonatkoznak, a nevelési célok pedig választ adnak a hova és miért kérdésekre. (Neveléstudományi jegyzet, 2013, 78.o.)

2.4. Erkölcsi nevelés az iskolában

Az erkölcsi nevelés mind a család, mind az intézményes nevelésben fontos szerepet játszik. J. Piaget szerint az erkölcsi fogalmak kialakulása, fejlődése – ezzel együtt az erkölcsi viselkedés alakulása – több szakaszon át történik.

Az erkölcsi nevelésnek két alapvető szakasza van:

- az elsőben az egyén erkölcsileg helyes cselekvését külső ösztönzés, vagy szociális kontroll szabályozza – heteronómia.
- a második szakaszban az egyén belső motivációból kiindulva, külső szabályzók és kontroll nélkül is törekszik a normáknak, értékeknek megfelelő magatartásra - autonómia.

A hétköznapi szóhasználat és gyakorlat az erkölcsi nevelésen a „viselkedés megváltoztatását” érti. Tudományos szóhasználattal pedig a nem kívánt magatartás kioltása és a kívánt magatartás pozitív megerősítése.

Az erkölcsi nevelés célja: segíteni a neveltet, hogy saját magát és környezetéhez való viszonyát tudatosan és szabadon formálja. (Sávai,2007,152.o.)

Az erkölcsi nevelés fő feladatai: a kollektívizmusra, a szocialista humanizmusra, a szocialista hazafiságra, a munkához való szocialista viszonyra, a szocialista fegyelemre nevelés. (Faragó,1949,42.o.)

Kollektivitásra nevelés

A kollektívizmus olyan magatartásforma, amely tekintettel van más emberek, az egyre bővülő közössége érdekeire, s a maga boldogulását a közösségek boldogulásának ügyével kapcsolja össze. A kollektívizmus az erkölcsi nevelés valamennyi feladatát áthatja, s e feladatok a közösségi ember nevelésének folyamatában összegeződnek.

A kollektív irányultságú emberek neveléséhez szocialista közösségek szükségesek. A kollektív irányultságot közösségi hatások alakítják, melyek a következők:

- *A tervek, célok, perspektívák* megfogalmazása közös tervezése összetartja és továbbfejleszti a közösséget.
- *A közös tevékenység, a munka*, az együttműködés a közösség fejlődésének alapja.

- *A közösség kapcsolat – és viszonyrendszerének, rétegződésének megismerése az alapja az egyénekkal és mikroközösségekkel való foglalkozásoknak, a tudatos közösségi ráhatásoknak.*

- *A közösség hagyományainak megteremtése és őrzése a közösség érzelmi azonosulását, szokásrendjének kialakulását teszi lehetővé.*

- *A közvélemény kialakítása és fejlesztése igen sok időt és energiát igénylő feladat: gyakori együttműködést, vitát, közös élményt feltételez.*

A közösség az egyéneken keresztül fejlődik, az egyén közösségivé válva alakul, gazdagodik. A kollektívizmus fő követelménye az egyéni felelősség. Az egyén felelősséggel tartozik azért a közösségért, melynek tagja. (Faragó, 1949, 46-47.o.)

Itt ejthetünk szót a pozitív identitásról – olyan azonosságtudat, mely szerint az egyén elfogadóan veszi tudomásul saját csoportjához való tartozását, késztetést érez a csoport fejlődésében való közreműködésre. A pozitív identifikáció nem jelenti a csoportnak kizárólag pozitív jegyekkel való jellemzését. Nemzetünk megbecsülése, szeretete az identifikációnak a harmonikus személyiség formálódásához hozzájáruló alapját képezi, nemcsak közös érdek.

A kisiskolások olvasókönyvei irodalmi, történelmi, ismeretterjesztő olvasmányokkal a nemzeti azonosulás mintáját mutatják be. (Demeter, 2000, 57-58.o.)

Szociális humanizmusra nevelés

A humanizmusra nevelésnek a lényege az emberséges magatartás, amely az emberbe vetett hitben és bizalomban, az iránta tanúsított tiszteletben, az emberi szabadság és méltóság gyakorlati elismerésében jut kifejezésre. E nevelés feladata az eszmék és normák megismertetése a tanulókkal, tetteikbe és magatartásukba való átvitele. Ezek a feladatok még kiterjednek több részterületen is, mint például:

- A család iránti tisztelet és szeretet fejlesztése.

- A felnőttek iránti helyes viszonyok kialakítása, ami azt jelenti, hogy a családnak és a közösségnek – iskolának – közösen kell nevelni a pedagógussal szembeni udvarias viselkedésre, megbecsülésre, tiszteletre.

- A társak iránti helyes viszony kialakítása, azok támogatása, megbecsülése.

- A nemek egymáshoz való kapcsolatában is tükröződnie kell a humanizmus normáinak.
- A humanizmus megnyilvánul még a magatartásban és a külső viselkedési formákban.

Munkára való nevelés

Minden társadalom létének alapja a munka. A jó munkavégzés közösségi és egyéni érdek is. A gyermekek munkára való nevelése, a munka megszerettetése kiemelt jelentőségű nevelési feladat. a munka nem minden esetben nevelő hatású.

A nevelő hatás érdekében sajátos pedagógiai feltételek szükségesek:

- 1) Munkára nevelni csak tényleges munkával lehet.
- 2) A munkára nevelés folyamatának be kell illeszkednie a nevelés és személyiségformálás rendszerébe.
- 3) A munkát akkor lehet megszerettetni, ha annak alkotó jellege van, konkrét eredménye, az értelmet is foglalkoztatja, és igazodik a gyermekek teljesítőképességéhez.
- 4) A munka nevelő hatását fokozza, ha lehetőséget ad az alkotásra.
- 5) A munka megszervezése is nagyban befolyásolja a munka nevelő hatását.

(Faragó,1949,47-50.o.)

Fegyelemre nevelés

A fegyelem a társadalmi együttélés és együttműködés zavartalanságát biztosító közösségi rend. A szocialista fegyelem az egyéni és a közösségi érdekek felismerésén alapszik. A fegyelmezett embert és közösséget a lendületesség, a tartalmas cselekvésre való készség, a bizakodás és a derű jellemzi, Makarenko megfogalmazásában: a durhangnem.

Az iskolai fegyelem kialakításának fontos tényezője a pedagógus személye: tekintélye, határozottsága, következetessége, embersége, vezetési stílusa.
(Faragó,1949.o.n.)

III. ERKÖLCSI FEJLŐDÉS KISISKOLÁSKORBAN

Minden kisgyermek életében az iskolába való belépés egy új fordulópont. Legfőbb tevékenységüket, a játékot a tanulás váltja fel. Megnő a gyerekek mozgástere, a szülők irányítása alól kikerülve olyan élethelyzetekbe kerülnek, ahol önálló döntéseket kell hozniuk. A kisiskoláskorú gyerekeknél még nagy az igény a felnőttekkel való együttműködésre, a felnőtteknek tetsző cselekedetek végrehajtására.

A kisiskoláskor végére a fejlődés az autonóm erkölcs irányába érkezik. Ilyenkor már a gyermek tud viselkedni bizonyos szabályoknak megfelelően. Ez a folyamat különböző ütemben zajlik le a gyereket ért erkölcsi hatásoktól és adottságoktól függően.

A kisiskolások még érzékenyen reagálnak társaik viselkedési mintáira, követik a kedvező értékelést kiváltó magatartási formákat. Még nincs önálló erkölcsi értékrendjük, mégis alkalmazkodnak a csoport erkölcsi normáihoz, ha azok ellenségesek a társadalmi szabályokkal. A gyermek viselkedését nem a tanult erkölcsi normák szerint irányítja, hanem azt a csoport elvárásainak megfelelő minták szabályozzák – ez a konvencionálisizmus. (Fragó, 1949, 54-55.o.)

A kisiskoláskorú gyerekeknél elengedhetetlen az erkölcsi értékelés fejlesztése. Nem elegendő minden esetben a mintakövetésre szólítás, a szabálykövető magatartás ösztönzése, fel kell készülnie a gyerekeknek a sérelmező szabályok, a rosszra szólító tekintélyek kritikájára. Már harmadikos kortól lehetséges és szükséges az erkölcsi autonómiát előkészítő rendszeres fejlesztés. Erkölcsi elemzéseket kisiskoláskorban csak konkrét példák összetevése útján, olvasókönyvi történetekre, mesékre építve célszerű folytatni. (Demeter, 2000, 60.o.)

3.1. Az erkölcsi nevelés szükségessége és folyamatossága

Az erkölcsi nevelés gyakorlati szükségességének kettős oka van. Az egyik oka: hogy az egyén nem erkölcsi lényként születik, erkölcsi szükségletei és képességei az ontogenezis fejlődése során alakíthatók ki. A másik ok: az egyén spontán nem képes felemelkedni, ezért ezt a nevelésnek kell előmozdítania. Az erkölcsi nevelés folyamata a következő mozzanatokban nyilvánul meg:

- erkölcsi tapasztalatok szerzése,
- az erkölcsi tudatosság fejlesztése,
- az erkölcsi meggyőződés formálása,
- az erkölcsi tevékenység – magatartás – és szokásrendszer alakítása.

Ezek közül ha bármelyik hiányzik, az károsan hat az erkölcsi nevelés folyamatára. (Faragó, 1949, 57. o.)

Erkölcsi tapasztalatok szerzése

Erkölcsi tapasztalaton azokat az egymásra halmozódó ismereteket, élményeket értjük, melyeket a mindennapi tevékenység és érintkezés során szerzünk. A gyermek erkölcsisége elsősorban a közvetlen környezetének hatására formálódik. Minél kisebb a gyermek annál könnyebben fogja fel a környezeti hatásokat: jókat és rosszakat egyaránt. A pedagógusnak jól kell ismernie a neveltek szociális, morális, kulturális háttérét, hogy eredményesen tudja formálni erkölcsiségüket. A gyermek átélhet spontán és pedagógiailag megszervezett tapasztalatokat.

Az erkölcsi tudatosság fejlesztése

Az erkölcsi tudatosság – az ember megismeri, megérti és elfogadja az erkölcsi követelmények valóságos értelmét, mely alapján gondolkodik, ítél, értékkel, viselkedik, cselekszik. Az erkölcsi tudatosság összetevői:

- az erkölcsi fogalmak és szabályok ismerete,
- az erkölcsi ítélőképesség, értékelő képesség,
- morális gondolkodás.

A tanulóknak szükségük van a szakszerű pedagógiai vezetésre, különben ennek hiányában a tanulók erkölcsi ismerete rendszertelen és téves lesz.

Manapság az iskolákban nincs lehetőség külön erkölcsstant tanulni a gyerekeknek, de a különböző tantárgyak tanulása által szerezhhetnek erkölcsi ismereteket. A gyerekek a családi körből és az iskolában szerzett tapasztalatok feldolgozása által fejlesztik erkölcsi tudatosságukat. (Faragó, 1949, 59-60. o.)

Az erkölcsi meggyőződés formálása

A meggyőződés olyan átérzett, elfogadott ismeretrendszer, amely magában hordozza a megvalósítás szándékát, befolyásolja a magatartást és a cselekvést. Tanulói meggyőződést formálni csak igényes pedagógiai munkával lehet. Az erkölcsi

értékrendszer elfogadtatása annak a nevelőnek sikerül könnyen, akit szeretnek a tanulók, és akiből az értékek őszinte elfogadása árad. Az iskolai munkában jelentős szerepe van az intellektuális tevékenységnek és az általa szerzett élményeknek, érzelmeknek. Mindaz, ami a személyiség erkölcsi tartalmát képezi (kötelesség, felelősség, lelkiismeret) megfelelő emocionális élményekben is megnyilvánul (kötelességérzet, felelősségérzet, lelkiismeret-furdalás)

Ha valaki meggyőződése szerint cselekszik, akkor elhatározása előtt erkölcsi szempontból is elemzi a konkrét helyzetet. (Faragó,1949.o.n.)

Erkölcsi tetteink fontos kísérője a lelkiismeret, amelyben cselekedeteinkhez való érzelmi viszonyunk fejeződik ki. A lelkiismeret a társadalom iránti kötelesség és felelősség tudatosulása. (Tordáné,2010,61.o.)

3.2. A nevelési módszerek fajtái

A nevelési módszerek a nevelési folyamat legaktívabb, legdinamikusabb komponensei. A nevelés hatékonysága függ a módszerek helyes megválasztásától kombinálásától, szakszerű alkalmazásától.

A nevelési módszer formálja a gyerek tudatát tevékenységének ösztönzésével és gátlásával. A filozófiai lexikon a módszert így fogalmazza meg „*valamely cél elérésének módja, meghatározott módon rendezett tevékenység.*”

A pedagógiai lexikon megfogalmazásában „*A nevelési módszerek a nevelési cél elérése érdekében alkalmazott eljárások, amellyel növendékeinket pozitív tevékenységre készítjük, a károsakat pedig elkerüljük velük.*”(Pedagógiai Lexikon,1978.)

A nevelési eljárás a nevelési módszer konkrét alkalmazását jelenti meghatározott körülmények között.

Nevelési eszköz minden olyan tényező, amely valamilyen módon hat, formál, alakít a célszerűen alkalmazott módszer megvalósításában.(Neveléstudományi jegyzet,2013.o.n.)

A nevelési módszerek a következő tényezőktől függenek:

1) *A gyerek viselkedése* – a szülők ítélik meg, hogy helyes e a gyerek viselkedése vagy sem. A nevelőnek nem szabad szigorúan büntetni vagy túlságosan megjutalmazni.

2) *Az előzmények* – ha a nevelő már több ízben megintette a gyereket vagy figyelmeztette, de a gyerek ennek ellenére újra elköveti a vétséget, akkor a nevelő sokkal erélyesebben fog vele szemben fellépni, mintha még eddig nem lett volna figyelmeztetve.

3) *A gyerek szándéka* – a nevelő megkülönbözteti, hogy a gyerek szándékosan vagy véletlenül követte el a vétséget.

4) *A gyerek kora* – a fiatalabb gyerekeknél egy apró ajándék is nagy jutalmat jelent, az idősebbeknél már nagyobbak az igények.

5) *A nevelő szándékai és céljai* – a nevelő a nevelési céljaihoz viszonyít, annak megfelelően tesz különbséget, hogy a gyerek mely viselkedési formái dicsérendők, illetve büntetendők.

6) *A nevelési módszerek hatása* – nehezen jutalmazható a gyerek olyan jutalommal, amit nem érez jutalomnak. (Czike, 1996.o.n.)

A nevelési módszereknek három fajtáját különböztetjük meg: meggyőzés módszer, tevékenység megszervezésének módszere, magatartásra ható módszer. Mindegyik módszer feladata, hogy megtalálja az adott jelenség legalapvetőbb ismérveit, amely alapján a rendszerezés elvégezhető. (Nagy - Horváth 1978., Kozma 1996.o.n.)

A meggyőzés módszerrel pozitív magatartási formákat tudunk elfogadtatni a neveltekkel. E módszeren belül megkülönböztetünk még: felvilágosítás, tudatosítás, meggyőzés, példaadás, eszménykép, bírálat és önbírálat, beszélgetés, előadás módszereket.

A tevékenység megszervezésének módszere a neveltek viselkedésére hat. Ezen belül megkülönböztetünk: követelés, megbízás, ellenőrzés, verseny, szoktatás, gyakorlás, játékos módszereket.

A magatartásra ható módszerekhez soroljuk: az ösztönző serkentő módszert, kényszerítő módszert, gátlást kiváltó módszert (ígéret, helyeslés, biztatás, elismerés, dicséret, osztályozás, jutalmazás), felszólítás, parancs, büntetés, fenyegetés és intés módszereket.

A nevelési módszereket mindig az adott helyzetben, azok összefüggésében kell szemlélnünk, ami azt jelenti, hogy különböző tényezőktől függnnek. (Neveléelmélet jegyzet,2013,262.o.)

IV. A kutatás eredményének ismertetése

Felmérésemet kérdőíves módszer alkalmazásával végeztem, a kapott adatokat nemekre osztva szeretném bemutatni. A vizsgált tanulók 4. osztályba járnak, legtöbbjük betöltötte a tíz évet. Mivel az osztályok létszáma igen kevés, ezért a kutatást négy iskola: a Bótrágyi Általános Iskola, a Haranglábi Általános Iskola-Óvoda, a Somi Általános Iskola és a Bátyúi Középiskola tanulói végezték el. A kérdőív összeállításánál az Erkölcstani vázlatok c. szak jegyzetet vettem alapul, amelyet Szabó Pál Tivadar szerkesztette, és alsó tagozatos tanulók számára adott ki az IKVA Kiadó 1994-ben .

A kérdőív során használt kérdések által olyan értékekre voltam kíváncsi, mint egészség, barátság, család, hazaszeretet, vallás. Vajon értik-e ezeket a fogalmakat a gyerekek fontosak-e a mindennapjaikban? Nagyon foglalkoztatott, hogy értéknek számít-e olyan, mint barátság, vallás a mai modern világban. Sok esetben azt tapasztaltam, hogy ismerik a gyerekek ezeket a fogalmakat, de kevésbé ismerik jelentésüket, jelentőségüket. A modern technikákkal felszerelt háztartások, a média sodrása a versengés elvonja a figyelmet az igazi értékekről. Akkor jövünk rá, hogy ezek fontosak a számunkra, amikor már elvesztettük őket.

A kérdőív segítségével nemcsak választ kaptam arra, hogy fontosak-e a különböző értékek a gyerekeknek, hanem véleményem szerint ezután jobban oda fognak figyelni ezekre a dolgokra. Mivel már 4. osztályról van szó, nem okozott nagy nehézséget a feladat elvégzése. A gyerekek érdeklődéssel várták a kérdéseket. Volt egy-két gyerek mindegyik iskolában, aki nem volt tisztában a kérdéssel, az szóbeli magyarázatot kapott könnyítésül. A tanulók többsége olyan hamar válaszolt a kérdésekre, mintha már találkoztak volna vele többször is. Ez valóban így van, már nem volt számukra újdonság, hiszen a különböző tantárgyak által ismeretesek voltak a fogalmak. az iskola közösségében olyan tantárgyak, mint egészségtan, természetrajz, olvasás és nem utolsó sorban a hittan órákon ismertetik a tanulókat bővebben.

A kérdőív elvégzése után kapott eredményeket a következő táblázat által szeretném szemléltetni. (1. táblázat)

№	Kérdés	Válaszlehetőségek														
		a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	egyéb
1.	A válaszadó neme:	20	26	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2.	Hányadik osztályba jársz?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4. osztály.
3.	Szerinted melyek az egészség tényezői?	0	46	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4.	Milyen gyakran végzel tornagyakorlatokat?	35	9	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5.	Mit teszel egészséged megóvásáért?	3	10	33	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6.	Szoktál-e segíteni szüleidnek a házimunkában?	46	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7.	Mit teszel annak érdekében, hogy anyukád nyugodtan pihenhessen este a napi munka után?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	46
8.	Melyik munkát végzed a legszívesebben a következők közül?	14	5	9	15	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9.	Hogyan jellemeznéd magadat, milyen vagy?	8	7	24	9	16	1	32	2	0	5	0	11	24	13	6
10.	Mi szükséges ahhoz,															

	hogyan jó eredményeket érj el a tanulásban?	27	0	9	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11.	Osztálytársad megbetegszik. Délután felhív, hogy vidd el neki a házi feladatot. Mit teszel?	0	42	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
12.	Az osztályközösségben megbízhatnak valamilyen feladatra. Mit teszel?	18	4	24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
13.	Sértőnek érzed-e mások kritikus véleményét, ha azok éppen nem dicsérő szavak?	21	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
14.	Ha igen, mit teszel?	6	11	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
15.	Szerinted fontos-e a barátság?	46	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
16.	A következők közül szerinted melyik jellemző a barátságra?	15	0	31	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
17.	Hány barátod van?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	46
18.	A barátod bajba kerül. Mit teszel?	0	17	29	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
19.	Fogalmazd meg mit jelent számodra a szüleid iránti	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

	tisztelet.															
20.	Milyen a kapcsolatod a testvéreddel (testvéreiddel)?	21	5	8	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
21.	Van-e idős ember a családotdban?	36	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
22.	Több figyelmet és törődést nyújtasz az idős családtagnak, hogy az ne érezze kirekesztettnek magát?	32	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
23.	Volt-e rá példa, hogy elmulasztottál egy segítségnyújtást idősebbel szemben? Ha igen, mit éreztél?	13	0	2	31	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
24.	Ha a környezetben beteg ember él, legyen az felnőtt vagy gyerek, hogyan viszonyulsz hozzá?	1	32	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
25.	Van-e példaképed? Ha van, ki ő, és miért példaképed?	37	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
26.	Hogy hívják az országot, ahol élsz?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	46
27.	Milyen nemzetiségű gyerekek élnek még lakhelyeden a magyaron kívül?	0	46	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

28.	Milyen a kapcsolatod a más nemzetiségű gyerekekkel?	35	0	5	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
29.	Hogyan viszonyulsz a hazádhoz?	39	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
30.	Hol hallottál a hazaszeretet fontosságáról?	38	18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
31.	Milyen vallású vagy?	39	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
32.	Fontos-e számodra a vallásod, miért?	14	32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
33.	Ismered-e a Biblia tanításait?	39	18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
34.	Szerinted milyennek kell lennie a jó (viselkedésű) tanulónak?	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	46
35.	Karikázd be azokat a válaszokat, amelyek szerinted a legfontosabbak a mai világban.	33	41	30	28	16	18	46	3	34	10	37	17	0	0	0

1. táblázat. A tanulók értékrendjének felmérése

1. **A válaszadó neve:** Fiú – összesen 20, lány összesen 26.

A kutatásban résztvevő négy iskola 4. osztályos tanulói közül összesen 46 tanuló vett részt, melyből 20 fiú és 26 lány.

2. **Hányadik osztályba jársz?**

A válaszadók mindegyike 4. osztályos tanuló.

3. **Szerinted melyek az egészség tényezői?**

Erre a kérdésre adott válaszokból azt szűrtem le, hogy a megkérdezett tanulók közül mindenki tudja, hogy mi kell ahhoz, hogy egészségesek legyünk. A

tanulók közül ugyanis mindenki, vagyis 46-an a megfelelő választ jelölték, mely a **b** válasz volt. Ezt a fenti táblázat is szemlélteti.

4. Milyen gyakran végzel tornagyakorlatokat?

Az összesített eredmények alapján a megkérdezett tanulók többsége naponta végez tornagyakorlatokat, ebből is a többség fiú, vagyis a 35 tanulóból 19. Vannak, akik csak hetente és vannak, akik ritkán végeznek tornagyakorlatokat.

5. Mit teszel egészséged megóvásáért?

A tanulók többsége helyesen válaszolt, ami azt jelenti, hogy odafigyelnek egészségükre, mint értékre. A 33 tanuló, vagyis a többség közül 20 lány és 13 fiú szerint szükséges a megfelelő táplálkozás, a torna és az időben lefekvés az egészség megőrzése érdekében. Ebből az is következik, hogy legtöbben tesznek azért, hogy egészségesek legyenek.

6. Szoktál-e segíteni családtagjaidnak a házimunka elvégzésében?

A válaszadók mindegyike, vagyis 46 tanuló, akik közül 26 lány és 20 fiú, segít otthon a házimunkában. Arra következtethetünk, hogy a gyerekeknek fontos a családdal való közös munka.

7. Mit teszel annak érdekében, hogy anyukád nyugodtan pihenhessen este a napi munka után?

A tanulók többsége, 20 tanuló, amelyből 10 lány és 10 fiú, azt válaszolta, hogy csendben játszik. Valamivel kevesebben, 13-an azt a választ adták, hogy csendben nézik a tévét, ezek közül a tanulók közül 4 fiú, 9 lány. 8 tanuló elvégezne néhány házimunkát, hogy édesanyja pihenni tudjon. Itt a többség, vagyis 7 lány és 1 fiú a válaszadók közül. Legkevesebben, 5 fiú nem hangoskodna annak érdekében, hogy az anyukája pihenjen. Itt arra következtetnek, hogy valamilyen módon mindenki figyel az édesanyja nyugalma, vagyis érték számára.

8. Melyik munkát végzed a legszívesebben a következők közül?

A tanulók a legszívesebben a takarítást végzik, közülük a legtöbben lányok. Arányban 13 lány és 2 fiú. Eggyel kevesebben választották a sepregetést. Csak az a különbség, hogy 7 – 7 az arány, vagyis ez azt bizonyítja, hogy a fiúk ugyanannyira szeretnek sepregetni, mint a lányok. Már a megkérdezett tanulók

nem annyira szeretnek barkácsolni. Ezt leginkább a fiúk, 9-en, végzik szívesebben. Legkevesebben, 5 lány, aki szeret mosogatni, 3 tanuló pedig egyéb házimunkát végez. Ebből 2 fiú, 1 pedig lány. A válaszok alapján mindegyik tanuló végez valamilyen házimunkát, de mindenkinek más a fontossági sorrend.

9. Hogyan jellemeznéd magadat, milyen vagy?

Nemcsak a táblázatból kimutatott eredmények alapján, hanem a fiúkat és lányokat összehasonlítva is érdekesek az eredmények. Mivel több tulajdonságot is jelölhettek a tanulók még inkább össze lehet hasonlítani az eredményeket. 32-en tartják magukat segítőkésznek, ezek közül 17 lány, 15 fiú. A következő helyen a bátorság áll. A fiúk közül 18-an, míg a lányok közül csak 8-an tartják magukat bátornak. Ez érdekes adat mivel a megkérdezettek többsége lány, mégis kevesebben mondják magukra, hogy bátor. Ugyanannyian, vagyis 24-en mondják magukról, hogy kíváncsiak. Itt viszont a lányok vannak többségben, 20-an, míg a fiúk közül csak 4 mondta magát kíváncsinak. Az tény, hogy a lányok mindig kíváncsibbak, de nekem meglepő volt, hogy a fiúk közül ilyen kevesen vallják magukat kíváncsinak. Kevesebb, mint a tanulók fele tartja magát okosnak. Itt egyenlő az arány. 8 fiú és ugyanannyi lány mondja ezt magáról. A tanulók közül 13-an tartják magukat szeretetreméltónak. Itt is a lányok vannak többségben 8-an, fiúk pedig 5-en választották ezt a tulajdonságot. Kevesen tartják magukat szelédnek, nagylelkűnek, félénknek, lustának, visszahúzódnak. Volt 6 tanuló, aki ezekhez a tulajdonságokhoz egyéb tulajdonságot is sorolna, mely rá jellemző. Ebből 4 fiú, 2 pedig lány. Meglepő, hogy a jó tulajdonságokat milyen sokan választották, a „kevésbé jókat” pedig nem választották, vagy nem akarták választani. A tanulók közül 1fiú vállalta, hogy vad. Senki nem mondja magára, hogy gonosz, kárörvendő. Ez is érdekes tény számomra, mert munkám során nap mint nap szembesülök azzal, hogy mennyi gonoszság van a mai gyerekekben úgy osztályon belül, mint iskolaközösségen belül és a kárörvendés is ott van a tanulóknak, még ha azt nem is akarják észrevenni. De a lénye az, hogy a tanulók törekednek arra, hogy inkább jó tulajdonság jellemezze őket.

10. Mi szükséges ahhoz, hogy jó eredményeket érj el a tanulásban?

A tanulóknál első helyen áll az ösztönzés, szorgalom, kitartás. 27-en gondolják úgy, hogy ez a legfőbb a jó eredmények elérése érdekében. A válaszadók közül

15 lány, 12 fiú. A másik legfontosabb, ami szükséges 10 tanuló szerint: több idő, jobb tankönyvek, több tanári segítség. Ebből 3 fiú, 7 lány. 9 tanulónak fontos a megfelelő motiváció, jó jegyek, közülük 5 fiú, 4 lány. Az adatokból az látszik, hogy a tanulók többsége megfelelő időt szakít a tanulásra, és megfelelő segítséget is kap hozzá.

11. Osztálytársad megbetegszik. Délután felhív, hogy vidd el neki a házi feladatot. Mit teszel?

42 tanuló, vagyis a többség, szívesen elviszi a házi feladatot, hiszen ő is számíthat rá. Többen, 25-en, a lányok gondolják így, fiúk 17-en vannak a válasz mellett. 4 tanuló, ebből 3 fiú, 1 lány nem is beszél osztálytársával, mert éppen haragban vannak. Szerintem jó eredmény született, vagyis a válaszadók többsége jó viszonyban van osztálytársával.

12. Az osztályközösségben megbíznak valamilyen feladattal. Mit teszel?

A megkérdezettek közül 24-en, vagyis a többség, akkor vállalja el, ha el tudja végezni. Többségük, 14 lány, 10 fiú. Szó nélkül elvállalná 18 gyerek, 10 fiú, 8 lány. 4 lány kibújna a feladat alól. Ezekből a válaszokból levont következtetésem az, hogy a kisiskoláskorú gyerekek azok, akiknek a közösség és a benne végzett feladatok értékek. Ez később, nagyobb korú gyermekeknél egyre halványulni kezd.

13. Sértőnek érzed-e mások kritikus véleményét, ha azok nem éppen dicsérő szavak?

A válaszadók kicsivel több, mint fele, vagyis 25-en nem tartják sértőnek mások véleményét, ezek közül 14 fiú, 11 lány. Sértőnek 21-en tartják, 15 lány és 6 fiú. Ebből következik, hogy a lányok sértődékenyebbek, mint a fiúk.

14. Ha igen, mit teszel?

11-en elgondolkodnak, és javítanának a hibáikon, 5 fiú és 6 lány. Kevesebben sértődnek meg, duzzognak: 1 fiú, 5 lány. 4 gyereket pedig, akik lányok, nagyon megviseli. A válaszok alapján erre az eredményre számítottam.

15. Szerinted fontos-e a barátság?

A megkérdezett tanulók mindegyikének fontos a barátság.

16. A következők közül szerinted melyik jellemző a barátságra?

31 tanuló gondolja azt, hogy fontos áldozatot hozni másokért. Ebből 17 lány, 14 fiú. Jóval kevesebben, 15 tanuló – 9 lány, 6 fiú, gondolja, hogy a barátság mások élményének megbeszélése. A kialakult eredmény alapján a gyerekek többsége érti a barátság szó jelentését, képes áldozatot hozni másért.

17. Hány barátod van?

Mivel nem volt megadva a gyerekeknek válaszlehetőség többféle válasz született. A könnyítés érdekében csoportosítottam. Tehát 1-10-ig tehető barátok száma kevesebb, mint 10 fölött. 10-től több barátja 43 tanulónak van, 20 fiúnak, 23 lánynak, amíg 10 barát alatt csupán 3 lánynak. Itt az vonható le, hogy igaz barátja kevés tanulónak van, a többieknek szinte mindenki barátja.

18. A barátod bajba kerül. Mit teszel?

Több, mint a tanulók fele, 29 gyerek: 25 lány, 4 fiú, megpróbál segíteni, és ha nem sikerül, segítséget kér, de nem hagyja ott a barátját. 17 tanuló: 16 fiú, 1 lány, egyedül próbál segíteni. Senki nem hagyná ott segítség nélkül a barátját. A kapott eredmények alapján minden tanulónak fontos a barátja iránti felelősségtudat.

19. Fogalmazd meg, mit jelent számodra a szüleid iránti tisztelet.

A tanulók többségénél egyöntetű válasz volt a következő: szót fogadni, nem felelni. Az előzőt 17-en: 8 fiú, 9 lány; a következőt pedig 16 tanuló: 6 fiú, 13 lány válaszolta, a többiek egyebet fogalmaztak meg. a tanulók nagyobb részénél fontos a szülők iránti tisztelet, mint érték.

20. Milyen a kapcsolatod testvéreddel (testvéreiddel) ?

A gyerekek közül 21-en válaszolták, hogy barátságos kapcsolatban vannak testvérükkel, ebből 7 fiú, 14 lány. Segítőképz 12 tanuló: 8 fiú, 4 lány. Felelősségteljes 8 tanuló: 2 fiú, 6 lány. Ellenséges 5 tanuló: 3 fiú, 2 lány. Itt is a várt eredmény mutatkozik meg, ami alapján elmondhatjuk, hogy a tanulók többsége jó kapcsolatban áll testvérel.

21. Van-e idős ember a családotban?

36 tanuló válaszolt igennel: 16 fiú, 20 lány, és 10 tanuló nemmel: 4 fiú, 6 lány.

22. Több figyelmet és törődést nyújtasz az idős családtagnak, hogy az ne érezze kirekesztettnek magát?

32-en igen, mindig több figyelmet nyújtanak: 18 fiú, 24 lány; 4 tanuló pedig ritkán nyújt több figyelmet: 2 fiú, 2 lány. Az eredmény alapján látszik, hogy a gyerekek odafigyelnek a körülöttük élő idősekre.

23. Volt-e rá példa, hogy elmulasztottál egy segítségnyújtást idősebbel szemben? Ha igen, mit éreztél?

Legtöbben, 31 tanuló: 23 lány, 8 fiú, nem mulasztottak, hanem mindig segítettek. Voltak, akik mulasztottak, 13 tanuló: 3 lány, 10 fiú, de megbánták. Olyan is volt, aki mulasztott, de várt egy következő alkalomra: 2 fiú. Az összesített eredményekből látszik, hogy a lányok figyelmesebbek az idősebbekkel.

24. Ha környezetben beteg ember él, legyen az felnőtt vagy gyerek, hogyan viszonyulsz hozzá?

A többség, 32 gyerek: 17 lány, 15 fiú, mindenben próbál segíteni, 13 gyerek: 8 lány, 7 fiú próbál kedves lenni, és ami meglepő válasz volt, 1 lány tudomást sem vesz róla. Szerintem nem kell bővebben kifejteni az eredményt.

25. Van-e példaképed? Ha van, ki ő, és miért példaképed?

37 tanuló válaszolt igennel, 9 pedig nemmel. 16 fiúnak az édesapja lett a példaképe, mert sokat dolgozik, áldozatot hoz a családért, mindenben segít, 4-nek pedig valamelyik barátja. A lányok közül 8-an a nagymamát választották, mert jól főz, törődik a családdal, 16-an anyukájukat, mert ő mindent tud, 1 kislány pedig Violetát választotta a meséből, mert ő is olyan szép akar lenni. Kiderült, hogy a legtöbb gyereknek a közeli családtagok a fontosak, akikre felnézhetnek.

26. Hogy hívják az országot, ahol élsz?

44 gyerek helyesen válaszolt: 19 fiú, 25 lány, 2 tanuló: 1 fiú, 1 lány saját faluját írta válaszul. A gyerekek többsége tudja, ismeri szülőhazáját.

27. Milyen nemzetiségű gyerekek élnek még lakhelyeden a magyaron kívül?

A tanulók mindegyike, vagyis 46-an, az ukránt jelölték meg és még 21 tanuló, melyből 12 lány, 9 fiú, pedig a roma nemzetiséget jelölte meg. Ebből az következik, hogy a tanulók ismerik a településük etnikai környezetét.

28. Milyen a kapcsolatod a más nemzetiségű gyerekekkel?

A többség, 35 tanuló: 14 fiú, 21 lány, barátságban él a más nemzetiségű gyerekekkel, 5 tanuló: 4 lány, 1 fiú, változó kapcsolatban van velük, 6 tanuló: 2 fiú, 4

lány pedig nincs kapcsolatban velük. Ezekből az adatokból következik, hogy a gyerekek jó kapcsolatban állnak a különböző nemzetiségű gyerekekkel.

29. Hogyan viszonyulsz a hazádhoz?

39 tanuló: 18 fiú, 21 lány szereti hazáját, 2 fiú, 5 lány pedig nem tudja milyen viszonyban van hazájával. A tanulók többségének fontos hazája.

30. Hol hallottál a hazaszeretet fontosságáról?

Legtöbben az iskolában hallották először: 38-an, 23 lány és 15 fiú, és vannak, akik nemcsak az iskolában, de otthon is hallottak a hazaszeretetről: 9 lány és 9 fiú. Az eredmények mutatják, hogy az iskola közössége az, ahol felhívják a gyerekek figyelmét a hazaszeretetre, mint értékre.

31. Milyen vallású vagy?

A tanulók közül 39-en a reformátust, 7-en az egyéb vallást jelölték be. Reformátusok között van 17 fiú, 22 lány; az egyéb vallásúak között pedig 3 fiú, 4 lány.

32. Fontos-e számodra a vallásod, miért?

A tanulók legtöbben a *b-t* választották, vagyis 32 tanulónak fontos a hit és Isten, ebből 20 lány, 12 fiú. 14 tanulónak pedig azért fontos, mert szülei is vallásosak, ebből 6 lány, 8 fiú. Tulajdonképpen a megkérdezettek többsége vallásos.

33. Ismered-e a Biblia tanításait?

39 tanuló: 17 fiú, 22 lány jár hittanra, 7-en: 3 fiú, 4 lány, otthon olvassák a Bibliát. Ezekből a válaszokból látszik, hogy a gyerekeknek is fontos szerepet tölt be a vallás életükben.

34. Szerinted milyennek kell lennie a jó (viselkedésű) tanulónak?

Egyenlő arányban mondták a tanulók, hogy a jó magaviseletű tanuló legyen figyelmes, szófogadó, segítőkész. Kevesebben mondták ennél, hogy legyen segítőkész, jószívű. A válaszadók között szinte egyenlő arányban vannak a fiúk és a lányok, amiből az következik, hogy a gyerekek tisztában vannak azzal, hogyan kell viselkedniük.

35. Karikázd be azokat a válaszokat, amelyek szerinted a legfontosabbak a mai világban.

Vezető helyen van a tanulók szavazatánál a család, 46 tanuló tartja legfontosabbnak mindennél. Ezt követi az egészség. 41 tanuló: 23 lány, 18 fiú választotta. Harmadik helyen áll 37 tanuló szerint a tudás, tanulás. Ebből 26 lány, 11 fiú. Ezután következnek sorban: a vallás, tisztelet, hazaszeretet, munka, gondtalan élet,

pénz, autó, haszonszerzés. A felállított sorrend azt bizonyítja, hogy a gyerekek tisztában vannak értékeikkel és azok fontosságával.

ÖSSZEFOGLALÓ

Diplomadolgozatom, melynek címe: Az erkölcsi nevelés szerepe a gyermekek értékrendjének kialakításában az iskolában - négy fejezetből áll. Az első fejezet szakirodalmi áttekintés, amely alapján az erkölcs alaptéziseit vázolom, valamint azt, hogy milyen szerepet tölt be az erkölcs az ember életében. Továbbá szemléltetem a különböző korok filozófusainak gondolatait az erkölcs alakulásáról, fogalmáról. A második fejezetben bővebb áttekintést nyújtok a nevelésről, a nevelési célokról, folyamatokról, az erkölcsi nevelésről az iskolában, és annak feladatairól. A harmadik fejezetben az egyén erkölcsi fejlődésének irányaira, lehetséges távlataira térek ki, kifejezett figyelemmel a kisiskoláskorú gyerekek erkölcsi nevelésére az intézményes oktatás által.

A negyedik fejezet a gyakorlati részt, vagyis a kutatásom elemzését tartalmazza, amelyet kérdőíves lekérdezés formájában végeztem el. A kérdőívet önállóan, vezető tanári javaslatok által állítottam össze, célom az volt vele, hogy társadalmunk alapvető erkölcsi normáinak meglétét, szerepét feltárjam a kisiskolások körében. A kérdőívet négy iskola 46 tanulója töltötte ki, akik közül 26 lány és 20 fiú.

Ezzel a kutatással az volt a célom, hogy felmérjem a kisiskoláskorú gyerekek, 10 évesek, értékrendjét, vagyis, hogy az adott társadalomban mit tartanak jónak és rossznak. A kérdőív segítségével megtudtam, hogy fontos szerepet tölt e be a mai nemzedék életében olyan érték, mint egészség, család, hazaszeretet, vallás. Az összesített eredmények alapján azt mondhatom el, hogy a gyerekek többsége igyekszik a jóra, a jó értékeket szem előtt tartani, a rosszakat pedig elkerülni. Az eredményekből levonható az a következtetés, hogy az alapvető értékek átadása három intézményen keresztül formálja a gyermekek értékrendjét: a család és az iskola, és az egyház. A gyerekek számára fontos az elvárt normáknak való megfelelés, a jóra és a rendes magatartásra való törekvés.

РЕЗЮМЕ

Дипломна робота під назвою «Роль морального виховання у створені системи цінностей дітей»-складається із чотирьох розділів. Перша частина містить огляд спеціальної літератури, на основі якого подається план основних моральних принципів, а також те, яку роль відіграє мораль у житті людей. У подальшому подаю інформацію про ідеї філософів про еволюцію та поняття моралі. У другому розділі пропонується огляд про виховання, мету, процеси виховання, поняття та завдання морального виховання у школі. У третьому розділі розкриваю напрямки та можливі масштаби морального розвитку особи, особливим чином привертаючи увагу на моральне виховання формальною освітою дітей молодшого шкільного віку.

Четвертий розділ містить практичну частину, тобто аналіз мого анкетного дослідження на основі анкетування. Анкета складена мною самостійно, на основі викладацьких рекомендацій; метою даної анкети було розкриття ролі основних моральних норм дітей молодшого шкільного віку. Анкета заповнена 46 школярами, серед них 26 дівчат та 20 хлопців.

Метою даного дослідження є оцінення моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку, тобто 10-річних дітей, що вони вважають у цьому світі добром та злом. За допомогою анкети мені вдалося дійти висновку, що велику роль у житті сьогоденного покоління відіграють такі цінності, як здоров'я, сім'я, патріотизм та релігія. На основі зведених результатів констатується, що більшість дітей прагне добра, хороших цінностей, уникати зло. На основі результатів дослідження можна зробити висновок, що передача основних цінностей передається через три заклади: сім'ю, школу та церкву. Для дітей надзвичайно важливим є відповідати встановленим нормам, прагнення добра та правильної поведінки.

Irodalomjegyzék

1. Bruno és Yvonne Schwengeler Nevelés – öröm vagy üröm? Ethos Kft. Budapest
2. Czike Bernadett szerk. 1996. Bevezetés a pedagógiába. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
3. Demeter Katalin. A kisiskolások erkölcsi nevelése In: Iskolakultúra, 2000. 1. szám.
4. Dr. Endreffy Zoltán-Dr. Szabó Pál Tivadar. Értelmi és szellemi képességeink művelése és a világnézeti tájékozódás, mint erkölcsi kötelesség. In: Erkölcsstani vázlatok, Tankönyvpótló jegyzet. 1994. IKVA Kiadó, Budapest.
5. Dr. Horváth Szabó Katalin. A házasság és a család erkölcsstana. In: Erkölcsstani vázlatok, Tankönyvpótló jegyzet. 1994. IKVA Kiadó, Budapest.
6. Dr. Tóth Tibor – Bauer Csilla Kapcsolatok folyóirat. 2011.XI. évfolyam, 2. szám.
7. Dr. Szabó Pál Tivadar. Társadalomerkölcsstani vázlatok. In: Erkölcsstani vázlatok, Tankönyvpótló jegyzet. 1994. IKVA Kiadó, Budapest.
8. Életünk az erkölcs. Kossuth Könyvkiadó 1987/1988
9. Faragó László és Kiss Árpád Az új nevelés kérdései, Budapest 1949.
10. Gabóda Éva – Gabóda Béla. Neveléslmélet jegyzet.2013. (letöltés ideje: 2016.01.21.)
11. Kozma Béla. 1996. Pedagógia II. Comenius Bt., Pécs.
12. Nagy Sándor-Horváth Lajos. 1978. Neveléslmélet. Tankönyvkiadó, Budapest.
13. Németh András – Ehrenhard Skiera Reformpedagógia és az iskola reformja. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
14. Pedagógiai Lexikon, 1978. I-IV. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.
15. Pukánszky Béla – Németh András Nevelésltörténet. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., 1996.
16. Sávai János. Neveléslmélet. 2007.
17. Tordáné Hajabács Ilona. 2010. Nevelésl alapismeretek. Hagyományok Háza Népművészeti Módszertani Műhely.
18. Turay Alfréd Az ember és az erkölcs. 2000 (mek.oszk.hu/08700/08783/html/etika.htm, letöltés ideje: 2016.02.04.)

19. Turgonyi Zoltán A filozófia alapjai és történetének vázlata. Egyházfórumi alapítvány, Budapest 1993.

20. Zrinszky László Neveléstudomány. Műszaki Könyvkiadó, Budapest 2002.

Mellékletek

7. Mit teszel annak érdekében, hogy anyukád nyugodtan pihenhessen este a napi munka után?

---

8. Melyik munkát végzed a legszívesebben a következők közül?

- a) sepregetés
- b) mosogatás
- c) barkácsolás
- d) takarítás
- e) egyéb, mi az? _____

9. Hogyan jellemeznéd magadat, milyen vagy? (többet karikázhatsz)

a) szelíd	h) rossz
b) nagylelkű	i) gonosz
c) bátor	j) lusta
d) félnék	k) kárörvendő
e) okos	l) visszahúzódó
f) vad	m) kíváncsi
g) segítőkész	n) szeretetreméltó

Egyéb: _____

10. Mi szükséges ahhoz, hogy jó eredményeket érj el a tanulásban?

- a) ösztönzés, szorgalom, kitartás
- b) mások véleménye, kezűgyesség, figyelem
- c) megfelelő motiváció, jó jegyek
- d) több idő, jobb tankönyvek, több tanári segítség

11. Osztálytársad megbetegszik. Délután felhív, hogy vidd el neki a házi feladatot. Mit teszel?

- a) azt mondom, hogy nem érek rá, talán holnap
- b) szívesen elviszed, hiszen te is bármikor számíthatsz rá
- c) nem is beszélek vele, mivel éppen nem vagyunk jóban

12. Az osztályközösségben megbíznak valamilyen feladattal. Mit teszel?

- a) szó nélkül elvállalom
- b) igyekszek kibújni alóla
- c) ha el tudom végezni, elvállalom

13. Sértőnek érzed-e mások kritikus véleményét, ha azok nem éppen dicsérő szavak?

- a) igen
- b) nem

14. Ha igen, mit teszel?

- a) sértődöttem elvonulok, duzzogok, de hamar elfelejtem
- b) elgondolkodom, hogy jogos-e a kritika, és próbálok javítani a hibáimon
- c) nem törődök vele, úgylis szidnak eleget a szüleim, tanárain
- d) nagyon megvisel, olyankor napokig bánt a dolog

15. Szerinted fontos-e a barátság?

- a) igen
- b) nem

16. A következők közül szerinted melyik jellemző a barátságra?

- a) mások élményének megbeszélése
- b) ellenségeskedés

c) áldozatot hozni másokért

17. Hány barátod van? _____

18. A barátod bajba kerül. Mit teszel?

a) otthagynom és elszaladok segítségért

b) megpróbálok neki egyedül segíteni

c) megpróbálok segíteni, ha nem sikerül segítségért kiabálok, de nem hagyom magára

19. Fogalmazd meg, mit jelent számodra a szüleid iránti

tisztelet: _____
_____
_____
_____

20. Milyen a kapcsolatod testvéreddel (testvéreiddel)?

a) barátságos

b) ellenséges

c) felelősségteljes

d) segítőkész

21. Van-e idős ember a családotban?

a) igen

b) nem

22. Több figyelmet és törődést nyújtasz az idős családtagnak, hogy az ne érezze kirekesztettnek magát?

a) igen, mindig

b) nem szoktam

c) ritkán

23. Volt-e rá példa, hogy elmulasztottál egy segítségnyújtást idősebbel szemben? Ha igen, mit éreztél?

- a) igen, de megbántam
- b) igen, de nem foglalkoztam vele
- c) igen, de vártam egy következő alkalomra
- d) nem, mindig segítek, ha látom, hogy idősebb ember segítségre szorul

24. Ha környezetekben beteg ember él, legyen az felnőtt vagy gyerek, hogyan viszonyulsz hozzá?

- a) nem veszek róla tudomást
- b) mindenben próbálok segíteni, amiben tudok
- c) kedves vagyok vele
- d) hátat fordítok neki, inkább elkerülöm
- e) kinevetem a háta mögött

25. Van-e példaképed? Ha van, ki ő, és miért példaképed?

- a) igen
  - b) nincs
-
-

26. Hogy hívják az országot, ahol élsz?

---

27. Milyen nemzetiségű gyerekek élnek még lakhelyeden a magyaron kívül?

- a) román
- b) ukrán
- c) roma
- d) orosz

egyéb: _____

28. Milyen a kapcsolatod a más nemzetiségű gyerekekkel?

- a) barátságos
- b) ellenséges
- c) változó
- d) nincs kapcsolatom velük

29. Hogyan viszonyulsz a hazádhoz?

- a) szeretem
- b) nem szeretem
- c) nem tudom

30. Hol hallottál a hazaszeretet fontosságáról?

- a) az iskolában a tanáraitól
- b) otthon a szüleimtől, rokonaimtól
- c) TV-ből, filmekből
- d) nem hallottam róla még

31. Milyen vallású vagy?

- a) református
- b) római katolikus
- c) görög katolikus
- d) egyéb _____

32. Fontos-e számodra a vallásod, miért?

- a) Igen, mert a szüleim is vallásosak
- b) igen, fontos számomra a hit és Isten
- c) nem igazán, nem gyakorlom a vallásomat
- d) még nem gondolkodtam ezen

33. Ismered-e a Biblia tanításait?

- a) igen, járok hittanra
- b) igen, otthon is olvassuk a Bibliát
- c) nem igazán
- d) egyáltalán nem

34. Szerinted milyenek kell lennie a jó (viselkedésű) tanulónak?

---

35. Karikázd be azokat a válaszokat, amelyek szerinted a legfontosabbak a mai világban :

a) becsület	g) család
b) egészség	h) haszonszerzés
c) tisztelet	i) vallás
d) hazaszeretet	j) autó
e) pénz	k) tudás, tanulás
f) munka	l) gondtalan élet